

JAN SWITSER, DE TUINBAAS DIE LANDMETER WERD IN DE BEEMSTER

Jan Switser is een zoon van Albert Switser, een uit Duitse afkomstige tuinman. Jan werd in 1739 in Amsterdam geboren. Zijn vader werkte toen als tuinman in Diepermeer, op het buiten van een van de rijkste Amsterdammers. Waarschijnlijk viel Albert Switser op enig moment bij de dijkgraaf van de Beemster, Balthasar Coymans (1699-1759), op als bekwaam hovenier. Deze neemt hem namelijk in 1748 in dienst, waarop het gezin Switser van Amsterdam naar de Beemster verhuisde. Jan was toen negen jaar. Dijkgraaf Balthasar Coymans bezat in de Beemster (drooggelegd in 1612) de buitenplaats Nooit Volmaakt aan de Volgerweg. Het was een hofstede met drie boomgaarden en een melkveebedrijf. Albert Switser woonde met zijn gezin op deze buitenplaats.

Jan en zijn oudere broer moeten er een onbezorgde jeugd hebben gehad. In stukken over de buitenplaats staat vermeld dat de kinderen, bij afwezigheid van de eigenaar, in de bomen mochten klimmen en 's winters van ijspret genoten op de vijvers en singels rond de boomgaarden. Balthasar Coymans vertoefde alleen 's zomers op de hofstede, de rest van het jaar verbleef hij in Amsterdam aan de Keizersgracht. Voor zijn overlijden op 15 september 1759 vermaakt de vrijgezelle Balthasar onder meer een flink bedrag over aan al zijn personeelsleden. Zijn erfgenamen verkochten enige jaren later de buitenplaats, waarna alles is gesloopt.

HET MANUSCRIPT

Het bijzondere aan zoon Jan Switser (1739-1791) is dat hij een manuscript heeft nagelaten waarin hij op perkamentpapier zijn levensverhaal heeft opgeschreven. Dit levensverhaal, bedoeld voor zijn nageslacht, is sindsdien ruim 200 jaar in de familie bewaard en steeds doorgegeven aan de stamhouder van het geslacht Switser. Het volledige boekwerk bevat 173 genummerde bladen in folioformaat. Het eerste gedeelte van 52 pagina's bevat zijn levensverhaal. Vanaf pagina 80 heeft hij het document gebruikt voor aantekeningen, zakelijke transacties als landmeter, voorbeelden uit zijn tuinmanstijd, boekhouding en remedies tegen allerlei kwalen. Hij schreef zijn levensverhaal toen hij 51 jaar oud was.

Voor de Tweede Wereldoorlog hebben drie leden van de plaatselijke historische vereniging van Purmerend in hun verenigingsmaandblad de Schouwschuit stukjes uit het manuscript van Jan Switser gepubliceerd. De reeks stopte toen de oorlog uitbrak. Geschiedenisleraar Jack Otsen ontrukte in 1997 het manuscript opnieuw aan de vergetelheid. Met steun van de Vereniging Historisch Purmerend en het DSB-fonds heeft hij het boekje: "Jan Switser, gezworen landmeter van de Beemster" uitgegeven. Het bijna honderd pagina's tellende boekje op A5-formaat is nog steeds te koop in het verenigingslokaal van de historische vereniging van Purmerend. Wij, van de website historie-hoveniers, zijn natuurlijk het meest geïnteresseerd in de belevenissen van Jan Switser op de buitenplaatsen en zijn groene verleden.

OPLEIDING

Nadat het gezin Switser zich in de Beemster heeft gevestigd, gaat Jan naar de lagere school in Middenbeemster. Daarna volgt hij drie jaar lang de lessen bij schoolmeester Adriaan Visscher in Purmerend. Jan krijgt van hem les in lezen, schrijven, rekenen, meetkunde, stuurmanskunst, scheepsboekhouding en Italiaans. In 1755 moet hij als

zestienjarige jongen op de buitenplaats van Coymans gaan werken. Hij wordt er het hulpje van zijn vader. Zijn broer werkt daar dan al twee jaar.

Na een jaar zijn beide zonen bij andere buitenplaatsen uitbesteed. Jan ging naar de Orangerie bij De Vier Staaten in Alkmaar, zijn broer kwam bij Gravin van Hogendorp op het buiten Sion bij Delft. *(Deze buitenplaats is beschreven op deze website onder De hovenier als tuinbaas.)*

Jan beschrijft zijn nieuwe leven bij de Oranjerie in Alkmaar. Zo meldt hij dat er op deze buitenplaats of tuinderij veel groenten worden gekweekt, die dezelfde of de volgende dag naar de stad moeten om daar te verkopen. Ook zondags wordt er gewerkt. Jan vindt het een slavenbaan met slecht eten. Op de kaart van de Alkmaarder Hout van 1765 van Albert Pander staat de Oranjerie afgebeeld waar Jan heeft gewerkt en het zo slecht naar zijn zin had.

Mede door zijn broer vindt Jan al snel een nieuwe werkplek bij de heer Hugo Cornet de Groot bij Maaslandsluijs (het tegenwoordige Maasluis). Daar heeft hij het prima naar zijn zin. Als hij zondags vrij is om uit te gaan, bezichtigt hij met zijn broer broeierijen en buitenplaatsen in Delft, Den Haag en Voorburg. Toch gaat hij bij Hugo Cornet de Groot na twee jaar weg en komt vervolgens op het buiten Roodenrijs bij Overschie. Hij vindt het een beste plaats, maar een lompe slechte baas.

TUINBAAS VOOR VAN FOREEST

Het is 1759 als de twintigjarige Jan Switser terugkeert naar de streek van zijn jeugd. Hij wordt er tuinbaas in dienst van het nog jonge, Hoornse echtpaar Joan en Agatha van Foreest (neef en nicht Van Foreest trouwden in 1752). Beide zijn door erfenissen zeer bemiddeld. Zo had Joan van Foreest in 1758 de buitenplaats Volgerlust aan de Volgerweg van zijn vader gekregen.

In zijn manuscript schrijft Jan dat hij erg ingenomen is met zijn nieuwe baas en diens vrouw. Jan werkt hard om van deze buitenplaats een succes te maken. Uit de nagelaten papieren van Joan van Foreest blijkt dat Jan Switser als hoogste op de loonlijst stond met f 230,- per jaar. Vervolgens komen de keukenmeid met f 70,-, de koetsier f 66,-, de kindermeid f 56,- en als laatste de werkmeid met f 50,-. Op de buitenplaats werkt het kindermisje Elisabeth Gouwenaar. Jan trouwt met haar en samen krijgen zij twee kinderen.

Zijn baas Joan van Foreest genoot een goede opleiding met twee kostscholen en de Latijnse school. De universiteit in Leiden maakte hij niet af. Hij vond het prettig om zijn kennis met Jan te delen en liet boeken voor hem achter als hij in de winter met zijn gezin weer terugging naar Hoorn. Daaronder waren boeken van Hendrikz Gietenmaker van de landmeterschool in Amsterdam. Switser leert daaruit de principes van driehoeksmeting en koopt zelf aardrijkskundige boeken en een boek van de geograaf Hubner. Over deze periode schrijft hij : *In 't fine ik won geld over, had nergens gebrek aan..... Jong en gezond, mijn sinne op studie settende, gaf mij stof van altijd geregeld en tot verwondering van denken. In zomma ik wierd beschaafder en begon een redelijk mensch te worden bij mijns gelijke en staat.*

Helaas overlijdt Joan van Foreest al in 1767. Hij is dan 33 jaar. Na zijn dood treedt er een verkoeling op tussen de bazin Agatha van Foreest en de tuinbaas. Een koetsier spreekt kwaad. Toch maakt Jan de lezer niet goed duidelijk wat er echt gebeurd is. Hij krijgt in het jaar 1768 zijn ontslag. Jan Switser schrijft: *ik beken, het hart sonk mij in de*

schoenen en ik was geheel verslaagen. Had altijd gedacht daar te leven en te sterven.

Als hij in Hoorn zijn laatste salaris opgehaald heeft bij de weduwe kan hij gelijk weer aan de slag op buitenplaats Beemsterlust van Klaas de Jong, een papierfabrikant uit Zaandam. Beemsterlust ligt op de hoek van de Nekkerweg en de Volgerweg en is opgericht in 1646 door Jacob Poppen, een van de bedijkers van de Beemster. Het werk valt Jan zwaar tegen en hij voelt zich behandeld als de arbeiders op de papiermolen van zijn baas.

LANDMETER

Op Beemsterlust komt op een dag landmeter Jan Peereboom op bezoek. Switser beschrijft in zijn manuscript dat moment als het kantelpunt in zijn leven. Ik wil over een jaar ook landmeter zijn, besluit hij. Vrij spoedig dient zich de mogelijkheid voor Jan aan om zijn wens te realiseren. De landmeter van de Beemster kwam te overlijden. Jan gaat "netwerken" en het lukt hem, mede door zelfstudie en financiële investeringen in zichzelf, de functie te bemachtigen. Hij beschrijft dat uitgebreid. Zo moest hij in Den Haag een examen afleggen. De kosten die daarmee gemoeid zijn, zijn niet gering. Jan zag zijn overstap van tuinbaas naar landmeter als een grote stap voorwaarts op de maatschappelijke ladder. Kennelijk was dat voor hem een heel belangrijke zaak. De status van het landmeterambt was vermoedelijk in de ogen van Jan Switser hoger dan deze werkelijk was. Voor het beroep was geen academische opleiding nodig en de eisen in de tijd van Jan Switser waren niet hoog. Later kwam er een ingenieursopleiding voor landmeter in Leiden.

Na zijn aanstelling moest hij honderd gulden lenen om met vrouw en twee zonen te kunnen leven, omdat zijn salaris als landmeter pas een jaar na zijn aanstelling wordt uitbetaald. Hij gaat in Purmerend wonen in de Hoogstraat naast de Lutherse kerk. Zijn vrouw drijft daar een klein winkeltje.

In het manuscript geeft Jan Switser informatie over allerlei transacties. Zo verdiende hij vanaf 1770 een goede boterham door in opdracht vee aan te kopen en dat naar de Beemster te vervoeren. Tevens trad hij op als tussenpersoon bij de aankoop van diverse buitenplaatsen. Een daarvan betreft de transactie van buitenplaats Zandwijck in de Purmer van burgemeester Teengs van Edam. Daar krijgt Jan Switser in 1790 de opdracht om een bos aan te leggen. Bij boomkweker Dirk Gortzak in Aalsmeer bestelt hij daarvoor honderden bomen: iepen, elzen, eiken, esdoorns, en dertig beuken. Uit Alkmaar komen aspergeplanten, en een bloemist uit Lisse levert onder meer Engelse bloemheesters. Kortom, zijn kennis van buitenplaatsen komt hem goed van pas.

In het slotpleidooi van zijn manuscript, dat doorspekt is met religieuze teksten, voorziet hij zijn levensverhaal van de moraal: "leef verstandig en vertrouw op God." Niet lang daarna komt er een einde aan een welbested leven. Hij is 52 jaar oud geworden, zijn vrouw Elisabeth werd 69 jaar.